

УДК 821.162.1 – 3.09

В.В. ОСТАПЧУК,
кандидат філологічних наук,
асистент кафедри слов'янської філології
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
(м. Луцьк)

ДІТИ І СВІТ У ПОЛЬСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ХІХ СТОЛІТТЯ

У статті через поетику творів М. Конопницької, Е. Ожешко, Г. Сенкевича і Б. Пруса розкривається проблема взаємовідносин дітей зі світом у польській літературі ХІХ ст., проаналізовано художні способи розкриття внутрішнього світу дитини та вплив зовнішніх обставин на її психіку, розглянуто типологічні риси та індивідуальні підходи кожного письменника до теми.

Ключові слова: світ, діти, психічний стан, внутрішній світ, портрет, наратор, типологія, специфіка.

Тема дитинства хвилювала і продовжує хвилювати майстрів слова різних народів і поколінь. Не були осторонь цієї проблеми і польські письменники епохи позитивізму – М. Конопницька, Е. Ожешко, Г. Сенкевич, Б. Прус та ін. Польське літературознавство, зокрема Г. Маркевич, А. Бродзка, М. Кнотге, Л. Кручковський, М. Плахецький, З. Швейковський, різнобічно висвітлювали шляхи розкриття цими письменниками дитячих характерів і доль.

Дослідників насамперед цікавили генетичні зв'язки, з одного боку, Б. Пруса з Г. Сенкевичем, а з іншого – М. Конопницької з Е. Ожешко та Б. Прусом, типологічні збіги в їхніх творах, а також проблема спадковості мотивів, зокрема тоді, коли йшлося про взаємини дитини зі світом, що було визначено З. Швейковським, який, досліджуючи творчі відносини Б. Пруса з Г. Сенкевичем, писав: «Dla pokolenia, w którym Sienkiewicz działał takie utwory jak *Szkice węglem*, *Janko Muzykant* czy *Jamioł* były olśniewającymi rewelacjami. Prus się nimi zachwycał <...>, toteż nic dziwnego, że od Sienkiewicza wiele skorzystał; szczególnie widoczne jest to w *tematyce ludowej*, chociażby w przejściu przez Prusa motywu uzdolnionego artystycznie chłopca, którego nie rozumie otoczenie (*Antek*)»¹ (курсив наш – В.О.) [10, с. 31]. Акцентація З. Швейковського на *tematyce ludowej* свідчила про те, що захоплення Б. Пруса Г. Сенкевичем ґрунтувалося не лише на майстерності останнього, а й на спільних демо-кратичних засадах.

На відміну від З. Швейковського, А. Бродзка зосередилася не на впливах, а на жанровій специфіці оповідань про дитинство, взявши їх у контексті доробку М. Конопницької: «Utwory Prusa, *Orzeszkowej*, *Dygasińskiego*, wkrótce zaś – młodego *Żeromskiego*, *Władysława Orkana*, *Reymonta*, – piše дослідниця, – to niewątpliwie nieodzowny kontekst w spojrzeniu na małe formy *Konopnickiej*...»² (курсив наш – В.О.) [3, с. 300]. На соціальні аспекти вказу-

¹Для покоління, в якому творив Сенкевич, такі твори, як *Szkice węglem* (*Шкіци вугіллям*), *Janko Muzykant* (*Янко музикант*) чи *Jamioł* (*Янгол*) були блискучими сенсаціями. Прус ними захоплювався [...], тому зрозумілим є те, що від Сенкевича багато використав; особливо це видно в народній тематиці, зокрема в розробці Б. Прусом мотиву обдарованого хлопця, якого не розуміє оточення (*Antek*).

²Твори Пруса, Ожешко, Дигасінського, а незабаром – і молодого Жеромського, Владислава Оркана, Реймонта – це, безсумнівно, необхідний контекст в погляді на малі форми Конопницької.

вав Г. Маркевич, який писав про «*bezbronność krzywdzonego dziecka*»³ у Г. Сенкевича та про вплив його і Б. Пруса на народні новели О. Свентоховського [4, с. 130–131].

Детальний аналіз праць, присвячених дитячій тематиці у творчості М. Конопницької, Е. Ожешко, Г. Сенкевича і Пруса, не входить до завдань цієї статті. Проте зауважимо, що досягнення польського літературознавства дають можливість зробити наступні кроки у дослідженні проблеми дитинства в польській літературі, зокрема через поетику показати, як зображали М. Конопницька, Е. Ожешко, Г. Сенкевич і Б. Прус взаємовідносини дітей зі світом та його вплив на їхній психічний стан, в чому й полягає мета статті.

Підставою для порівняння творчості М. Конопницької, Е. Ожешко, Г. Сенкевича і Б. Пруса є не лише спільність тематики оповідань, а й убоління письменників за долю і психологічний стан дитини в сучасному для них суспільстві та глибоке проникнення в дитячу трагедію, яка яскраво виражає трагічний стан народу загалом: «*Współczując ludzkiemu nieszczęściu Prus najślisniej uczulony jest na krzywdę dziecka, – зауважує М. Кнотте. – Świat dziecięcy, jego bohaterowie, których losem godnym litości porusza pisarz czytelnika, zajmują zawsze czołowe miejsce w jego twórczości. Nawet wtedy, kiedy rozwój talentu pozwoli mu w wielkich powieściach przedstawiać panoramę życia społecznego i wielkie problemy historii, pamięta zawsze o dzieciach, których dola przejmuje go do głębi*»⁴ [8, с. 7].

Зображуючи талановитих дітей, *яких не розуміє оточення*, польські письменники ХІХ ст. показують ворожість і лицемірність світу, в який входять маленькі *слабкі* істоти. Дуже часто недоброзичливі люди й тяжкі обставини руйнують їхні чисті душі.

І Г. Сенкевич, і Е. Ожешко, і Б. Прус, розкриваючи внутрішній світ своїх маленьких героїв, підкреслюють їхню беззахисність, вразливість та незахищеність через типологічно схожі портретні характеристики. Щоб довести це положення, доцільно порівняти портретні уривки з творів Г. Сенкевича «*Janko muzykant*» («Янко музикант»), Е. Ожешко «*Dobra pani*» («Добра пані»), Б. Пруса «*Grzechy dzieciństwa*» («Гріхи дитинства»).

Г. Сенкевич «*Janko muzykant*»:

«Przyszło to na świat *wątfę, słabe... Chudy* był zawsze i opalony, z *brzuchem wydętym, a zapadłymi policzkami... wytrzeszczone oczy...* jakby *w jakąś niezmierną dalekość wpatrzone*. W zimie siadywał za piecem i *popłakiwał cicho* z zimna, a czasem i z głodu, gdy matula nie mieli co włożyć ani do pieca, ani do garnka... *Matka...* może go tam i kochała po swojemu, ale *biła dość często* i zwykle nazywała „odmieńcem”»⁵ [9, с. 257].

Е. Ожешко «*Dobra pani*»:

«...maleństwo i *wylękłe*, i zachwycone, *drobnymi kroczkami* drepczące po śliskiej posadzce, gotowe... *wybuchnąć płaczem* albo i śmiechem. Korалowe *usteczka drżały i krzywiły się do płaczu, wielkie szafirowe źrenice paliły się od zdumienia i ciekawości...*»⁶ [5, с. 122].

Б. Прус «*Grzechy dzieciństwa*»:

«Był to *chłopczyk garbaty, karzeł* na swój wiek, *mizerny...* Był tak *wątfy*, że musiał odpoczywać idąc z domu do szkoły, a taki *bojaźliwy*, że gdy go wyrwano do lekcji, *tracił mowę ze strachu*. Nigdy nie bił się z nikim, tylko *prosił innych, ażeby jego nie bili...*»⁷ [7, с. 15].

³Беззахисність скривдженої дитини.

⁴Співчуваючи людському нещастю, Прус найбільш гостро сприймає кривду дитини. Дитячий світ, його герої, долею яких, вартою співчуття, тривожить письменник читача, займають завжди центральне місце в його творчості. Навіть тоді, коли розвиток таланту дозволить йому у великих романах представляти панораму суспільного життя і значні проблеми історії, пам'ятає завжди про дітей, доля яких проймає його до глибини душі.

⁵Пришло воно на світ *тендітне, слабке...* Худий був завжди і засмаглий, з *надутим животом і впалими щоками... витріщені очі...* ніби в якусь *незмірну далечинь вдивлялися*. Зимом сидав за піччю і тихенько *плакав* від холоду, а часом і від голоду, коли матуся не мали що покласти ні до печі, ні до горщика... *Мати* може його там і любила по-своєму, але *била досить часто* і називала зазвичай «виродком».

⁶Маля і *злякане*, і захоплене, *дрібними крочками* топталосся по слизькій підлозі, *готове... вибухнути плачем* або й сміхом. Коралові *губки дрижали і кривилися для плачу, великі сафірові зіниці горіли від здивування і цікавості...*

⁷Був це хлопчик *горбатий, карлик* на свій вік, *мізерний...* Був такий *тендітний*, що мусив відпочивати, йдучи з дому до школи, а такий *боязливий*, що коли його викликали до дошки, *зі страху втрачав мову*. Ніколи ні з ким не бився, тільки *просив інших, щоб його не били...*

З цих фрагментів видно, що всі три письменники, створюючи портрет дитини, підкреслюють її тендітність і беззахисність епітетом *wąty* (тендітний) та його контекстуальними синонімами: *stabe, chudy* (Г. Сенкевич) *wyłęte, mizerny, wąty, bojaźliwy* (Е. Ожешко і Б. Прус). І Е. Ожешко, і Г. Сенкевич, і Б. Прус у різний спосіб підкреслюють затурканість дітей. Г. Сенкевич наголошує, що маленький Янко – постійно голодний, тому у нього *zapadłe policzki* (впали щоки) і *brzuch wydęty* (надутий живіт). Е. Ожешко акцентує увагу на лабільності психіки дитини (*gotowe... wybuchnąć płaczem* або і *śmiechem*), на її рухах (*drobnymi kroczkami drepczące*). Б. Прус, крім використання уточнюючих контекстуальних синонімів, безпосередньо вказує на боязливості хлопця Юзя: *tracił mowę ze strachu* (зі страху втрачав мову), *prosił innych, ażeby jego nie bili* (просив інших, щоб його не били). Так само чинить і Г. Сенкевич, говорячи про те, що дитина часто *плаче* і буває *бита* (*popłakiwał cicho, matka biła dość często*). На відміну від них, Е. Ожешко опосередковано зображує заляканість дитини: *usteczka drżały i krzywiły się do płaczu* (губки тремтіли і кривилися для плачу).

Треба зауважити, що в розкритті відносин дітей зі світом велику смислотворчу роль відіграє портретна деталь – *очі*. Так, у героя Г. Сенкевича, *Янка музиканта*, *wytrzeszczone oczy* (витріщені очі), *w jakąś niezmierną dalekość wpatrzone* (що вдивляються в якусь незмірну далечинь) – риса, яка свідчить, що хлопець був допитливим і мрійливим.

Інакше характеризують очі героїню Е. Ожешко *wielkie szafirowe źrenice*, які *palily się od zdumienia i ciekawości* (горіли від здивування і цікавості). Погляд маленької Хелі відрізняється від погляду *Янка музиканта*: дівчинка – здивована і зацікавлена незнайомою обстановкою, блиском панського будинку, а герой Г. Сенкевича – талановита дитина, музикант – цікавиться і дивується звуками природи, в які він вслухається.

Часто деталь *великі очі* свідчить не лише про дитячу допитливість і мрійливість, а й про недитячий тяжкий життєвий досвід. В очах одного з персонажів оповідання Б. Пруса «Grzechy dzieciństwa», як і в очах героїні Е. Ожешко, – *zdumienie*, але воно – інше: це – не просте здивування, хлопчик Валек вражений жорстокістю оточуючого світу: «*W dużych oczach siedziało wieczne zdumienie jak u ludzi, którzy przez długie lata patrzyli na niesłychane rzeczy...*»⁸ [7, с. 31]. Тому герой Б. Пруса *ніколи не сміявся* (*nigdy się nie śmiał*) – риса також непритаманна дітям: «*Słowem – bawił się doskonale, tylko nigdy się nie śmiał. Do jego dziecinnej twarzy przypił się wyraz niewzruszonej powagi...*»⁹ [7, с. 30]. Не менш вражаючою деталлю в дитячому портреті у Б. Пруса є *зімхання*: «*Wyśledziłem go raz... a będąc dość blisko słyszałem, jak westchnął. Nie wiem dlaczego, westchnienie tak małej figurki przeraziło mnie...*»¹⁰ [7, с. 30]. Ця деталь органічно пов'язується з міркуваннями оповідача: «*Wtedy zrodziła mi się w głowie myśl szczególna, że Bóg, który wciąż patrzy na takie dziecko, musi mieć duszę smutną*»¹¹ [7, с. 31].

Подібним шляхом іде й Е. Ожешко: її герой, Костик, споглядає світ не *великими* і цікавими очима, а *spod brwi, nieufnie* (спідлоба, недовірливо), інколи дитина дивиться *przebiegle i ze złością* (хитро і зі злістю). Важкі умови, в яких формується свідомість дитини – материнські лайки і побої, батьківське пияцтво – негативно відображаються на дитячому обличчі: у дванадцятирічного героя – неприродно зморщене чоло (*czoło zmarszczone*), як у літнього чоловіка. Е. Ожешко, щоб підкреслити завчасну дорослість Костика, вживає словосполучення *stare dziecinne serce* (старе дитяче серце). Письменниця простежує, як *stare serce* під впливом незнаних раніше проявів до нього доброго ставлення раптом перетворюється: «*Jednak od niedawna to stare dziecinne serce po raz pierwszy może rozkwitło uczuciem innym niż uczucie krzywdy, bojaźni, bosych nóg i karczemnych wrażeń. Nigdy w życiu nie widział tak ślicznej panienki... nie słyszał ani tak łagodnego głosu, ani tak ciekawych powiastek... siedział...*

⁸У великих очах сиділо вічне здивування як у людей, які протягом довгих років дивилися на нечувані речі...

⁹Словом – бавився досконало, але ніколи не сміявся. До його дитячого обличчя приліпився вираз незворушної серйозності...

¹⁰Я вистежив його одного разу... і, будучи досить близько, чув, як він зітхнув. Не знаю чому, але зітхання такої маленької людини вразило мене...

¹¹Тоді в моїй голові народилася особлива думка про те, що Бог, який постійно дивиться на таку дитину, повинен мати сумну душу.

*patrząc na nią już nie spod brwi i dziko, lecz śmiałym, roztropnym wzrokiem*¹² [5, с. 239]. Змінюється і погляд дитини – з дикого, спідлоба (*spod brwi i dziko*) на сміливий і розумний (*śmiałym, roztropnym wzrokiem*). Разом з цим мужніє і сам хлопчик, який тепер вже намагається поглядом підтримати свою вчительку, коли її судили за те, що вона навчала дітей без дозволу влади (*bez pozwolenia władz*). Тепер він дивиться, хоча й *спідлоба*, але більш лагідно: «... Chłopak lekliwie i z zaszępioną jakąś czułością spod brwi spoglądając, przed Joanną ukląkł... Kosciuszka zaś, wciąż tym samym spojrzeniem przywiązanego i lekliwego zwierzątka spod brwi na nią patrząc...»¹³ [5, с. 255]. Хлопцю жаль доброї Йоанни. Прийшовши на урок, Костик боїться, що тим самим він знову накличе біду на вчительку, а тому дивиться на неї поглядом *прив'язаного і зляканого звірятка, спідлоба (przywiązanego i lekliwego zwierzątka spod brwi)*. Погляд дитини – ніби той самий, що й на початку – *спідлоба*, але водночас – інший: якщо раніше він був *хитрий і злий*, то тепер, хоч і *спідлоба*, але з *похмурою ніжністю (z zaszępioną jakąś czułością)*.

Про гіркий життєвий досвід дітей говорять не лише їхні очі і тяжкі зітхання, а й шрами від побоїв на маленьких тілах.

Е. Ожешко, описуючи свою героїню Юліанку («Julianka»), показує її *«nóżki nagie i chude... drobne ręce oznaczone czerwonymi szramami, odkryte tu i ówdzie sinymi piętny oparzenia kipiętkiem lub ogniem...»*¹⁴ [5, с. 14].

У польській літературі XIX ст. світ постає жорстоким до дітей, і вони, відчуваючи це, бороняться від нього в міру своїх можливостей. Так, герой Б. Пруса, Валек («Grzechy dzieciństwa»), щоб не бути ошпареним окропом, ховається під лавку: «*Dzieciak... milczał jak trusia i włożył pod tapczan, za wielki szaflik, w którym świniom jeść dawano. Widocznie nie chciał być oblanu okropem, jak mu się to raz zdarzyło*»¹⁵ [7, с. 28].

Діти ростуть без нагляду дорослих та їх допомоги, а тому спочатку через свою допитливість і зацікавленість світом, а згодом – через бажання оволодіти якоюсь професією, вони потрапляють у біду. Цей бік дитячого існування Б. Прус розкриває на рівні сюжету, в якому використовує прийом перелічення тих негараздів, які переслідують героя однойменного оповідання – Антека: то він падає в річку, то стає жертвою злих собак, то отримує удар батоном: «...rozglądał się po świecie. Raz wpadł w rzekę, drugi raz dostał batem od przejezdnego furmana... a trzeci raz psy tak go pogryzły, że dwa tygodnie leżał na piecu»¹⁶ [6, с. 6]. Не без гіркої іронії письменник зауважує: «*Doświadczył więc niemało...*» («Немалий досвід отримав»). Слово *досвід* у художній системі оповіді «Антека» має ключове значення для розкриття долі головного героя, який хотів отримати певну професію, що йому так і не вдалося, і винними в цьому були дорослі. Щоб розкрити життєву драму Антека, Б. Прус використовує прийом паралелізму: як і в дитинстві, хлопця знову переслідують невдачі. Його марні намагання здобути якусь професію, стати майстром Б. Прус розкриває через три етапи.

Перший етап – і перша невдача. Антек хотів навчитися будувати вітряки, але його віддали в науку до коваля, він згоден був стати ковалем, але майстер його не вчить, бо бачить у ньому конкурента, а тому тягне час, дозволяючи учневі лише роздувати міхом вогонь та підкладати вугілля. Коли ж кмітливий Антек, приглядаючись до роботи коваля, навчився самостійно кувати, майстер заборонив йому заходити в кузню, змушуючи працювати лише по господарству. Втративши надію стати ковалем, герой залишає *«науку»* і повертається додому, де він знову робить спробу знайти своє місце в житті.

¹²Однак віднедавна це старе дитяче серце, можливо, вперше розквітло почуттям іншим, ніж почуття кривди, страху, босих ніг і непристойних вражень. Ніколи в житті він не бачив такої чудової панянки... не чув ані такого лагідного голосу, ані таких цікавих оповідей... сидів... дивлячись на неї вже не спідлоба і дико, але сміливим, розумним поглядом.

¹³Хлопець ляжливо і з *похмурою якоюсь ніжністю спідлоба поглядаючи*, перед Йоанною став на коліна... Костусь же, постійно тим самим поглядом прив'язаного і зляканого звірятка *спідлоба на неї дивлячись...*

¹⁴Дрібні ручки, позначені червоними шрамами, покриті тут і там синіми плямами – слідами від окропу або вогню.

¹⁵Дитя мовчало, як кролик, і ввазило під лавку, за великий цебрик, в якому свиням давали їсти. Видно, не хотіло бути ошпареним окропом, що одного разу трапилося.

¹⁶Розглядався по світу. Раз впав у річку, другий раз дістав батоном від проїжджаючого фурмана... а третій раз собаки так його покусали, що два тижні лежав на печі.

Другий етап – і друга невдача. Антек вирізьблює з дерева дивовижні фігурки, які за безцінь скуповує шинкар, а пізніше їх перепродує, а хлопець майже нічого не має за свою роботу: «Dziwiono się talentowi nieznanego samouka, niezgorzej nawet płacono za wyroby Mordce, ale o chłopca nikt się nie pytał, a tym bardziej nikt nie myślał o podaniu mu pomocnej ręki»¹⁷ [6, с. 20].

Третій етап. Не знайшовши підтримки у своїх односельчан, Антек іде в світ шукати *заробітку і науки* (*zarobku i takiej nauki*, якій між його своїми не міг знайти). Про те, що чекає Антека на третьому етапі, Б. Прус нічого не говорить, він закінчує свій твір зверненням до читача: «Może spotkacie kiedy wiejskiego chłopca, który szuka zarobku i takiej nauki, jakiej między swoimi nie mógł znaleźć... Wówczas podajcie rękę pomocy temu dziecku»¹⁸ [6, с. 28–29]. М. Кнотхе, аналізуючи цей уривок, пише: «To propagowanie filantropii, czyli niesienia pomocy biednym i upośledzonym, można odnaleźć w wielu jego utworach... Prus wierzy w człowieka, w ludzką dobroć, we wrażliwość sumienia na nędzę i nieszczęście...»¹⁹ [8, с. 6]. Ось чому Б. Прус в деяких оповіданнях про дітей виражає напругу надією, що життя його героїв зміниться на краще з доброї волі дорослих. Так, багатий адвокат («Katarzynka») вирішує допомогти сліпій нещасній дівчинці.

На відміну від Б. Пруса, Г. Сенкевич не був оптимістичним, і в його новелах долі дітей завершуються переважно трагічно. Талановитий *Янко музикант*, який мріє бути скрипалем, так само, як герой Б. Пруса – Антек, стикається з холодною байдужістю оточуючих. Чутливе дитяче серце не витримує наруги і побоїв: Янко помирає, але і перед смертю залишається вірним своїй мрії, питає в матері: «Matulu, Pan Bóg mi da w niebie prawdziwe skrzypki?»²⁰ [9, с. 266]. Інша героїня Г. Сенкевича, десятирічна дівчинка, залишившись сиротою, іде до другого села, щоб пристати до двору. В дорозі вона зустрічає вовка: «... szara jakaś trójkąta głowa o sterzących uszach przygląda się dziecku pilnie... straszna, ohydna...»²¹ [9, с. 364]. Так завершується оповідання «Jamioł» («Янгол»). Як і в творі «Janko muzykant», дитина надіється на вищу божественну силу: «Dziecko było jednak pewne, że ktoś przyjdź musi. Kto? – Anioł»²² [9, с. 364].

Е. Ожешко більше суголосна з Г. Сенкевичем, ніж з Б. Прусом, і долі її героїв завершуються печально. Дворічний хлопчик Тадеуш потонув у канаві з водою («Tadeusz»), тому що його мати, працюючи в полі, не мала змоги за ним наглядати. Юліанка – героїня однойменного твору – зникає без сліду. Хеля («Dobra pani»), набриднувши *добрій пані*, була повернута в сім'ю своїх родичів, де глибоко страждає, тому що виросла в іншому середовищі і щиро полюбила свою опікунку. Панна ж Евеліна, награвшись дівчинкою, так само, як перед тим папужкою та собачкою, знаходить собі інший об'єкт пристрасті – італійця-музиканта, з яким від'їжджає до його країни, залишивши дівчинку наодинці з її почуттями і розбитими надіями.

По-іншому, ніж Г. Сенкевич, Е. Ожешко і Б. Прус, будує свої оповідання про дітей М. Конопніцька. Так, її герой, Франек («Franek»), перетворюється зі страшного бешкетника на чемного зразкового хлопчика після того, як батьки, на його прохання, прихистили сироту Каролька. Дитяча душа – вразлива на чуже горе, і Франек, дбаючи про прийомного братика, відразу дорослішає, відкидаючи пустощі назавжди.

Оповідання М. Конопніцької «Nasza szkapara» («Наша шкапа») відображає, в яких нестатках живуть діти. Батько змушений продати майже все, щоб нагріти хатину, де лежить хвора мати. Страшним ударом для малечі була звістка про продаж їхньої шкапи: «Wyłusmy jak ogłuszeni»²³ [2, с. 26]. Мати померла, але діти ще не розуміють своєї втрати, вони подитячому радіють шкапі, яка знову з'явилася на їхньому подвір'ї, щоб відвезти на цвин-

¹⁷Дивувалися талантові незнаного самоука, непогано навіть платили за вироби Мордці, але про хлопця ніхто не запитував, а тим більше, ніхто не думав про те, щоб подати йому руку допомоги.

¹⁸Може, зустрінете коли сільського хлопця, який шукає заробітку і такої науки, якої поміж своїми не міг знайти... Тоді подайте руку помочі тій дитині...

¹⁹Це пропагування філантропії, тобто надання допомоги бідним і обездоленим, можна знайти в багатьох його творах... Прус вірить в людину, в людську доброту, у вразливість сумління на злидні й нещастя...

²⁰Матусю, Бог дасть мені в небі справжню скрипку?

²¹Сіра якась трикутна голова з вухами, що стирчали на ній, пильно приглядається до дитини... страшна, огидна...

²²Однак дитя було впевнене, що хтось мусить прийти. Хто? – Ангел.

²³Ми були приголомшені.

тар небіжчицю: «Boso, w lichych szarawarkach i kurtkach łatanych, dreptaliśmy obok szkapry wesoło, ochoczo, a krzyże cementarne wciąż rosły a rosły przed nami...»²⁴ [2, с. 30].

Отже, збіги у творах Г. Сенкевича, Е. Ожешко, Б. Пруса і М. Конопницької обумовлені подібним становищем дітей, долі яких – детерміновані зовнішніми обставинами, насамперед, соціальними умовами. Таке зображення взаємовідносин дитини зі світом було характерним для епохи позитивізму, що й позначилося на поетиці її представників. Розбіжності в оповіданнях про дітей залежать від мети, що ставили перед собою письменники. Незважаючи на схожість поглядів на проблему відносин дитини зі світом, вони різняться своїми завданнями, які сформульовані вже в заголовках їхніх творів. Так, Е. Ожешко показує лицемірність *доброї пані*, яка калічить долю сільської дівчинки, Б. Прус звертає увагу на жорстокі умови, в яких формуються дитячі душі і народжуються *гріхи дитинства*, Г. Сенкевич зображує трагедію талановитої дитини, *музиканта*, якого не розуміє оточення, М. Конопницька також засуджує середовище, де формуються дитячі характери, і людей, які, не маючи співчуття до бідних і голодних, забирають у них усе, навіть стару, сліпу, але таку дорогу для дітей *шкапу*. При порівнянні творів цих письменників виникає широка картина знедоленого дитинства із середовища незаможних селян, яка за своєю суттю є протестом проти соціальної несправедливості.

Список використаної літератури

1. Konopnicka M. Franek / Maria Konopnicka. – Białystok: Krajowa agencja wydawnicza, 1984. – 12 s.
2. Konopnicka M. Nasza szkapra / Maria Konopnicka. – Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1984. – 31 s.
3. Konopnicka M. U źródła i inne nowele / Maria Konopnicka / [Postówie Aliny Brodzki]. – Warszawa: Nasza księgarnia, 1984. – 301 s.
4. Markiewicz H. Pozytywizm / Henryk Markiewicz. – Warszawa: PWN, 2002. – 610 s.
5. Orzeszkowa E. Opowiadania / Eliza Orzeszkowa. – Warszawa: Czytelnik, 1973. – 477 s.
6. Prus B. Antek / Bolesław Prus. – Warszawa: Państwowy instytut wydawniczy, 1982. – 31 s.
7. Prus B. Grzechy dzieciństwa / Bolesław Prus. – Wrocław: Siedmioróg, 1995. – 53 s.
8. Prus B. Katarynka / Bolesław Prus / [Wstęp i przypisy M. Knothe]. – Warszawa: Państwowy instytut wydawniczy, 1978. – 31 s.
9. Sienkiewicz H. Nowele / Henryk Sienkiewicz. – Warszawa: Państwowy instytut wydawniczy, 1955. – 445 s.
10. Szweykowski Z. Twórczość Bolesława Prusa / Zygmunt Szweykowski // Prus B. Antek. – Warszawa: Państwowy instytut wydawniczy, 1982. – S. 31.

В статье через поэтику произведений М. Конопницкой, Э. Ожешко, Г. Сенкевича и Б. Пруса раскрывается проблема взаимоотношений детей с миром в польской литературе XIX в., проанализированы художественные способы раскрытия внутреннего мира ребенка и влияние внешних обстоятельств на его психику, рассмотрены типологические черты и индивидуальные подходы каждого писателя к теме.

Ключевые слова: мир, дети, психическое состояние, внутренний мир, портрет, наратор, типология, специфика.

The problem of interrelation between the children and the world in Polish literature of the XIXth century is revealed through poetics of M. Konopnitska, Ye. Ozheshko, H. Senkevich and B. Prus works, literary ways of showing inner world of the child and influence of outer circumstances on his psyche are analysed, typological features and individual approaches of each writer to the subject are examined.

Key words: world, children, psyche, inner world, portrait, narrator, typology, specific features.

Одержано 21.01.2013.

²⁴Босоніж, в убогих штанцятах і латаних куртках, ми тупцювали весело, з задоволенням біля шкапи, а хрести на цвинтарі все росли і росли перед нами...